

ԼՕՐԻ ՏԷՆԵՍՐԵ

Դ Օ Ր Ա

TO YAYA

Ազարակի մէջ ապրում են մէկտեղ
ծերուկ Ալանը, Վիլեամն ու Գօրան :
Վիլեամը՝ որդին, իսկ Գօրան՝ եղբօր
Աղջիկը միակ : Յաճախ է նայել
ծերուկին նոցա եւ յաճախ խորհել
ինքը իւր համար . « Կ'ուզէի նոցա
Մարդ ու կին անել : » Գօրան էլ այժմ
Բզգում է միակ տենչը հօրեղբօր
Ամէն բանի մէջ եւ սրտի խորքից
Վիլեամին ձգգտում : Սակայն պատանին
Որովհետեւ միշտ տեսել է նորան
նոյն յարկի տակին, մտքովն իսկ անգամ
Ձէ էլ անցըրել առնել Գօրային :

Բայց հասաւ մի օր, երբ ծեր Ալանը
Կանչեց իւր որդուն եւ ասաց նորան .
« Որդիս, շատ ուշ եմ ինքքս պըսակուել,
Սակայն ուզում եմ թողնեցրս տեսնել
Թառած ճնկներին » քանի չեմ մեռել .
եւ բոլոր յոյսըս մի ամուսնութեան
Մէջ եմ դըրել ես : եւ այդ պատճառով
Այժմ աւելի դիտիր Գօրային .
Նայելու արժան արարած է նա ,
եւ իւր տարիքից շատ տնտես , խորհմ :
եղբօրս աղջիկն է : Իւր հայրը եւ ես
Մի անգամ կրճու խօսքեր ասացինք
Իրար երեսի , թողեց հեռացաւ
եւ օտար երկրում վախճանը գրտաւ :
Սակայն դէպ իրեն տածած իմ սիրոյս
Փոխարէն նորա աղջկան՝ Գօրային
Խընամք տարայ ես : Բեզ կին առ նորան :
Վաղուց է, վաղուց, երկար տարիներ,
Գիշեր ու ցերեկ, այդ ամուսնութեան
Մասին եմ խորհում » :

Վիլեամը սակայն
Խօսքը կարճ կապեց . « Ձեմ կարող երբէք
Գօրային առնել : Արեւը վեկայ ,
Ասում եմ, Գօրան ինձ կին չի լինիլ : »

Մերը բարկացաւ, ձեռքերը ծալեց
եւ ասաց որդուն . « Ձե՛ս ուզում, տըվա՛ս ,
Ա՛յդ ես պատասխան տալիս ինձ հիմա :
Մեր ժամանակը հօր խօսքը օսկայն
Օրէնք էր, գիտե՛ս . ուստի աւգում եմ
Որ այդպէս լինի հիմա ինձ համար :
Լաւ նայիր, տե՛ս, հա . լաւ խորհիր, Վիլեամ,
Մի ամիս ամբողջ ժամանակ կը տամ
Խորհելու համար . խորհիր եւ կամքիս
Համածայն ինձ կամ պատասխան կը տաս
Կամ ինձ քստեղծող Աստուածը վըկայ
Կ'առնես բարկ ու բուրկդ . եւ երբէք չըւաքդ
Դուռըս չի տեսնիլ : » Սակայն Վիլեամը
Գըժուածի նման պատասխան տըւաւ :
Կրծեց շրթները, Թողեց հեռացաւ :
Որքան աւելի էր նայում ներան ,
Այնքան աւելի էր ներան ատում .
եւ իւր վարժուքը խիստ, դաժան դարձաւ .
Բայց Գօրան հըլու տանում էր բոլորն :
Ամիսը դեռ իսկ չէր էր լըրացել ,
Որ իւր հայրական տընից հեռացաւ ,
Մըշակ վարժուցեան դաշտային գործում .
եւ մասամբ սիրուց , մասամբ զայրոյթից
Գընաւ-գալ արաւ եւ ամուսնացաւ
Մի երկրագործի աղջկայ՝ Մարի
Մօրիսինի հետ :

Եւ երբ զանգակի
Ձայնը ծերուկի ականջին հասաւ ,
Կանչեց Ալանը եղբօրն աղջկանն .
« Գիտե՛ս , աղջիկս, ծերն ասաց նորան ,
Բեզ շատ եմ սիրում . Բայց Թէ որ երբէք
Խօսքի բըռնուես նորա հետ , որ իմ
Որդի էր կոչուում : Կամ Թէ մի բառ իսկ
Գու փոխանակես , նորա հետ , որին
Իւր կինն է կոչում , իմ տունն այլեւըս
Բեզ տուն չի լինիլ : Կամքըս օրէնք է » :
Խոնարհ էր Գօրան , խոստացաւ եւ այդ ,
Բայց մըտածում էր . « Անհրեար բան է .
Հօրեղբօրս միտքը կը փոխուի շուտով ,
Այդպէս չի մընալ » : Եւ օրերն անցան
Օրերի վերայ , շուտով Վիլեամը

Որդի ռուեցաւ . կեանքի ներդաժինն էլ ծասաւ շուտով : Եւ նա ամէն օր Խորտակուած սրտով անցնում էր իւր հօր Դրոան առաջից , սակայն իւր հայրը երբէք օգնութեան չը հասաւ նորան : Բայց Դօրան միշտ էլ , որքան կարող էր , Մի բան տնտեսած , — Թէեւ նչին բան , — Ուրիշ ձեռքով՝ գաղտնի ամենքից նոցա էր դրկում , որ նոյն իսկ նոքա Զիմանան ընկաւ ո՞վ է ուղարկողն . Մինչեւ որ ջերմը բռնեց Վիլեամին Հրնծի ժամանակ եւ տարաւ նորան :

Եւ եկաւ Դօրան Մարեամի տունը : Մարեամը նստած արցունք էր Թափում իւր որդւո գլխին եւ դառն մտքեր Անցնում իւր մտքով Դօրայի մասին : Մօտեցաւ Դօրան եւ ասաց . « Դիտես , Մինչեւ այժմ ես հրնազանդ եղայ Հօրեղօրս կամբին , բայց մեղք գործեցի . եւ այդ պատճառով Վիլեամի գլխին եկած փորձանքը դառն կակի՞ն է Դարձել ինձ համար ամենից առաջ : Բայց այժմ , Մարօ , ի սէր նորա որ Մեզինք հեռացաւ , ի սէր քո որին նա իւր կին ընտրեց եւ ի սէր այս խեղճ Որդ մընացածի , ես եկայ քեզ մօտ : Դու շատ լաւ գիտես , այս հինգ տարուայ մէջ Հունձը բաւական առատ չէ եղել . Թող առնեմ փոքրին , դընծի հօրեղօրս Աչքի առաջին , հնձուղղ արտի մէջ , երբ այժմ նորա սիրտը ուրախ է Արտիի առատ հրնծի պատճառով . Կարող է տեսնել նա այս խեղճ փոքրին եւ օրհնել նորան , ի սէր նորա որ Մեզինք հեռացաւ :

Եւ առաւ Դօրան

Վիլեամի որդուն եւ բռնեց արտը ճանող ճանապարհն . նստեց չը ցանած Մի բլրի վերայ , ուր որ բազմաթիւ Պուտեր էր բուսած : եւ ամի հեռուից Դալիս է դաշտի միջով հօրեղայրն , Սակայն չէ տեսնում նստած Դօրային : Եւ հնձուրներից ոչ մէկը նորան Չէ համարձակում , ասել Թէ այնտեղ նստած է Դօրան , փոքրիկ որի հետ : Եւ Դօրան ջանք է Թափում եղնելու իւր նստած տեղից եւ առաջ գնալ Դէպի հօրեղայրն , բայց սիրտը նըւաղ՝ Մընում է տեղը . եւ հնձուրները

Հնձում են արտերն , եւ արեգակը Թեքում է , գընում , ու ըրնուժինն ամբողջ Պատում է խաւար քողով գիշերուայ :

Բայց երբ առաւօտն նորից լուսացաւ , Եկաւ նա տնից , դարձեալ մի անգամ , Առաւ փոքրիկին եւ նստեց հետը Բլրակի գլխին . քաղեց եւ փընջեց Ձորս կողմը բուսած բոլոր ծաղիկներն եւ պըսակ հիւսեց ու մանկան գլխի Շուրջը բոլորեց , հօրեղօր աչքին նորան աւելի հաճոյ դարձնելու : Եւ երբ հօրեղայրն գալով անցնում էր Դաշտերի միջով դէպի իւր արտերն , նրկատեց այնտեղ նստած Դօրային , Թողեց հնձուրներն իրենց հուճնն անեն , Իսկ ինքը եկաւ եւ ասաց նորան . « Ո՛րք էիր երէկ : Ո՛ւմն է երեխան : Եւ ի՞նչ ես շինում դու այստեղ նըստած » : Եւ Դօրան գետին ձգեց աչքերը եւ կամաց նորան պատասխտն տրւաւ . « Վիլեամի որդն է » : « Մի՞թէ ես քեզ չեմ , Ասաց Այնը , քեզ չեմ արգիլել » : Եւ Դօրան նորից ասաց հօրեղօրն . « Վարուիր ինձ հետ դու ինչպէս կամենաս , Բայց առ երեխան եւ օրհնիր նորան » : Ի սէր նորա որ մեզինք հեռացաւ : « Ետտ լաւ եմ տեսնում , ասաց Այնը , Թէ մի խաղ է դա , որ դու եւ այն կինն Սարքել էք մէկտեղ : Մի՞թէ իմ պարտքս ես չեմ հասկանում եւ դու պէտք է ինձ Խըրատ տաս հիմա : Դու շատ լաւ գիտես , Խօսքս՝ օրէնք էր . չը նայած դորան Ուզում ես ասածս անարգած լինել : Ետտ բարի , — կ'առնեմ ես այդ երեխան , Բայց դու այլ ելեւ՝ աչքիս չերեւաս » :

Եւ այս ասելով առաւ փոքրիկին Որ բոլոր ուժով կանջում էր , լալիս . Եւ ծաղիկներից փնջած պըսակը Ընկաւ Դօրայի ոտքերի առաջ : Ձոքեց , գլուխը ձեռքի մէջ առաւ : Եւ դեռ դաշտերի միջով գալիս էր Հասնում ականջին փոքրիկի ձայնը , Որ կամաց-կամաց քանի գընում էր Այնքան աւելի հեռուից էր լըսում : Կախեց գլուխը եւ կըրկին յիշեց Այդ տունը եկած օրը առաջին , Եւ իւր ունեցած խոհերը բոլոր եկան ոչ անցան մըտքովը նորից

Իրար յետեւից : Գրուիւն առաւել
Դետին խոնարհից , լաց եղաւ ծածուկ :
Եւ ցնծուորները ցնծում են արտերն ,
եւ արեգակը թքելում է գընում ,
ու բընուեիւնն ամբողջ պատուում է խաւար
Քողով գիշերուայ :

եւ ելաւ Դորան

Գնաց Մարեամի տունը մէն-մենակ ,
եւ կանգնեց դուռն շէմի առաջին :
Տեսաւ Մարեամը , որ իւր զաւակը
Դորայի հետ չէ : Փառք տրեց Աստծուն ,
որ իրեն՝ այրուն՝ անտես չէ անում :
եւ ասաց Դորան . « Հօրեղբայրս առաւ
երեխային . բայց , թողլ տուր ինձ , Մարօ ,
Ապրեմ , աշխատանք քեզ հետ միասին .
Ասում է , որ ինձ այլուքս երբէք
Տեսնել չէ ուզում » : Մարեամը նորան
Պատասխան տրւաւ . « Երբէք այդպէս բան
Լինել չէ կարող , որ դու իմ ցաւըս
Առնես քեզ վերայ . այժմ , կարծում եմ ,
Թէ երեխայիս չեմ թողնիլ նորան .
որ իմ խեղճ որբիս խառատիտ դարձնէ .
եւ նա իւր մօրը անարգէ մի օր .
եւ այդ սլատնառով կ'երմանք միասին ,
եւ երեխայիս կ'առնեմ կը բերեմ
եւ քեզ համար էլ կ'ազաւնեմ նորան՝
նորից ընդունէ . բայց Թէ որ կըրկին
Քեզ առնել չ'ուզէ , ապա միասին
Կ'ապրենք մի տան մէջ , կ'աշխատենք մէկտեղ
Վիւեամի որբի համար , մինչեւ որ
նա հասակ կ'առնէ եւ մեզ կը պահէ » :

եւ այս ասելով , գրկեցին իրար
Ջերմ համբուրուեցան եւ ելան տընից :
Ազարակ հասան : Դուռը փակուած էր
Մղակով միայն . նայեցին , անեսան
երեխան նստած ծնկներին սլապի ,
որ նորան գիրկը առած սեղմում էր
Բազուկների մէջ , կամացուկ զարկում
Փոքրիկ թաթերին , թեթեւ ապատակում
Իւր թըշխներին , ինչպէս որ մէկը
Սիրելիս լինի . եւ երեխան էլ
Ջըզուում էր թաթերն ու լեզու կտրած
Բլբլում անդադար , քաշում քաշքըշում
Ժամացոյցից կախ Ալանի ոսկի
Կընիքի փուկ , որ փայլ էր տալիս
Կըրակի առաջ : Ներս մըտան նորա :
եւ երբ երեխան նըկատեց մօրը ,
Լաց ու աղմուկով մօրն ուզեց գլնալ .

Ալանը ծնկից ցած դըրեց մանկան :
եւ Մարեամն ասաց . « Ա՛ , Հա՛յր , — եթէ որ
Իրաւունք կը տաք ձեզ այդպէս կանչել , —
երբէք չեմ եկել ձեզ մօտ մուրալու
Ոչ ինձ համար եւ ոչ էլ Վիւեամի .
եւ ոչ էլ այս խեղճ փոքրիկի համար .
Բայց , այժմ , տեսէք , եկել եմ միայն
Դորայի համար . յետ առէք նորան .
Սիրում է նա ձեզ , այն էլ զավագանց :
Հայր , երբ Վիւեամը մեռնում էր՝ մեռաւ
Աննքի հետ հաշտ եւ երբ որ նորան
Հարցընում էի , նա ինձ ասում էր ,
Թէ երբէք , երբէք նա չէ զըղջացել
որ ինձ կին առաւ , — եւ համբերատար
Կին էի . իրաւ . — բայց , հայր , շատ անգամ
Ասում էր նա ինձ՝ ինքն էր անարգար ,
որ իւր հօր խօսքը կտորել էր այնպէս .
« Թող Աստուած օրհնէ նորան , ասում էր ,
եւ երանի Թէ , երբէք չիմանայ
Թէ ինչ նեղուծեան օրեր եմ քաշել » :
Անց ու դէմքը շըրջեց ու մեռաւ . —
Ի՛նչ անբաղդ կին եմ : Բայց , Հայր , այժմ թող
Առնեմ եւ որդուս . վախճանա՛մ Թէ նա
Ձեզ շատ նեղուծիւն , չարքարանք չրտայ .
եւ Թէ չը լինի իւր հօր յիշատակն
Անարգել մի օր տվորէ երբէք .
Առէք Դորային . եւ թողէք մընայ
Ամեն , ամեն բան առաջուայ նրման » :

Այսպէս էր ասում Մարեամն , իսկ Դորան
Իւր դէմքն էր ծածուկում նորա թիկունքում ,
եւ խոր լըռուութիւն տիրեց սենեակում :
եւ յանկարծ ծերը հեկեկաց մօրմօր .
Հեծկտաց ծանրը . « Ես եմ անարգարն . —
Անարգարն ես եմ . ես ինքս եմ , ինքըդ
Որդուս ըսպանել . ինքս եմ ըսպանել , —
Բայց սիրում էի . սիրում եմ նորան , —
Ա՛ , իմ թանգագին , իմ անգին որդիս , —
Ա՛խ , Տէր իմ Աստուած , ների՛ր ինձ ների՛ր :
Ես եմ անարգարն : — Եկէք զաւակներս ,
Համբուրեցէք ինձ » :

Մարեամն ու Դորան

Պատեցին իրենց Թեւերը ծերի
Պարանոցի շուրջն եւ համբուրեցին
Մնվերը ու անվերջ : Եւ ամբողջապէս
Մարդ էր խղճի խայթով էր խոցուած .
Թաքցըրած սէրը դարձել էր նորան
Հարկւրապատիկ : Երեք ամբողջ ժամ
Հեծկտում էր նա Վիւեամի որդու

վերայ գլխակոր, մտքերը ամբողջ
վիճամով տարուած :

Եւ չորսը մէկտեղ

Նոյն տան յարկի տակ ապրեցին երկար .
Եւ երբ տարիներն սափեցին, անցան ,

Մարեամբ ուրիշ ամուսին առաւ :

Իսկ Գորան՝ մարդու չը գընաց երբեք
Եւ մինչ իւր մահը այդպէս էլ մընաց :

Քարգմ. ՏՐԱՅՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

1907 Յգոստոս 1 .

Լճնդոն

Նոր Զուգայեցի Հայերուն

ԱՌԵՏՏՈՒՐ ԺԷ. ԴԱՐՈՒՆ

Ամենահին ժամանակներէ հետէ,
Հայերն ունեցած են առեւտրական
ընդարձակ յարաբերութիւններ . Ասո-
րեստանցիներն ա. Փիւնիկեցիներն ա-
նոնցմէ ապրանք կ'ընդունէին, ձի եւ ջրի կը
հայթայթէր Հայաստան Տիւրոսի(1) . Իր գետե-
րով՝ յարաբերութեան մէջ էր Կասպից ծովուն,
Պարսից ծոցին եւ Եւֆրատիսի Պոնտոսին հետ .
Իսկտրիայէն, հայ վաճառականները կ'երթային
Հնդկաստան, Սոգդիանայի ճամբով մինչեւ Ճե-
նաց երկրը :

Հայկազանց եւ Արշակունեաց ժամանակ,
Հայաստանի վաճառական քաղաքներն էին Վան,
Արմաւիր, Արարատայ մայրաքաղաքը, որու մա-
սին կը խօսի Պաղոմէոս . Արտաշատ, զոր դրա-
ւելով Գերմանիկոս կոչուեցաւ հայկական, Դուրին
ուր կը լեցուէին Վրաց եւ Պարսից ապրանքը,
Արծնի աւանը որու վաճառականները նշանաւոր
էին :

Յետոյ, Միջին դարուն, հայկական Կիլի-
կիան կարեւոր առեւտրական յարաբերութիւն-

ներ ունեցաւ Վենետիկի հանրապետութեան
հետ Սակայն պէտք է հասնիլ մինչեւ ժէ. դա-
րու սկիզբը հանդիսատես ըլլալու համար Հայոց
առեւտրական մեծ շարժման, երբ Մեծն Շահ
Աբբաս հայ հողագործներէն վաճառականներ չի-
նեց . եւ այդ վաճառականներն եղան աշխարհի
ամենէն նշանաւոր առեւտուրի մարդիկը(1) :

Շահ Աբբաս Ա. նուաճեց Մեծ Հայքը, Ա-
րարատայ գաւառը, Երեւան, Նախիջևան (1585),
սակայն ստիպուած էր շարունակ կռուիլ Թուր-
քերուն հետ այդ երկիրներուն համար իմանա-
լով որ Սուլթան Սելիմ իրեն դէմ մեծ բանակ
մը կ'ուղարկէր, որոնց բոլորովին աւերել եր-
կիրը, որպէս զի Թուրքերը չկարենան երկար
ատեն մնալ իր սահմանադուրներուն վրայ եւ
շարունակել կռիւը . Նախիջևանի, Երեւանի,
Զուղայի, Կարսի շրջականներուն եւ Կարինի
քնակիներն առաւ ու այր, կին, տղայ, ձեր
ամենքը տարաւ Պարսկաստան, իր ետեւ այրե-
լով բոլոր գիւղերը եւ բան մը ձգպելով Թուր-
քերուն :

Շահ Աբբաս քնակեցուց Հայերը Պարսկաս-
տանի զանազան մասերուն մէջ. 27,000 ընտա-
նիք հաստատուեցան Դիլանի գաւառին մէջ ուր
չերամ կը մշակուի Այս 27,000 ընտանիքէն հա-

(1) Եւ ի տանէ Թորգոմայ ձիովք և ձեռնովք և
չորովք լցին զվաճառս քո . Եզեկիէլ Ի՛. 14 :

(1) Tournefort, Voyage du Levant, tome II. 314.